

Juricová, Magda

Historia nauki i techniki w Słowacji

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 26/1, 237-239

1981

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

obsługi, podręczniki konstruktorskie etc. oraz dokumenty osobiste pracowników. Należy tylko żałować, że czas i niewłaściwe często w naszym kraju traktowanie zabytków kultury technicznej (zwłaszcza pojazdów) ograniczyły poważnie ilość eksponatów na wystawie. Organizatorzy zastosowali więc fotogramy, przedstawiające wszystkie w zasadzie ważniejsze produkty PZInż. (zabrakło jedynie ciągnika lotniskowego typu PZInż. 322), wykonane z unikalnych, w 70% nie publikowanych po wojnie zdjęć. Szczegółowe opisy techniczne dawały jasny obraz prezentowanej konstrukcji.

Podsumowanie dorobku Państwowych Zakładów Inżynierii (ostatnia plansza wystawy) było trudnym zadaniem i nie oddającym, niestety, w pełni jego złożonego charakteru.

Pokrótce można by to ująć w następujących punktach:

1. Państwowe Zakłady Inżynierii były jedynym producentem (nie licząc wytwórni motocykli i montowni) pojazdów mechanicznych w Polsce w okresie międzywojennym.
2. Zakłady zorganizowane były w sposób nowoczesny, pozwalający rozwijać produkcję seryjną i osiągnąć wyniki jakościowe często lepsze od zagranicznych.
3. Opracowane w Zakładach oryginalne koncepcje i konstrukcje techniczne były osiągnięciem twórczym wybitnych polskich konstruktorów i technologów.
4. Wielu byłych pracowników PZInż. pełniło (i pełni nadal) odpowiedzialne stanowiska w zarządzaniu przemysłem maszynowym po II Wojnie Światowej. Niektórzy spośród nich jako profesorowie wyższych uczelni technicznych są wychowawcami nowego pokolenia twórców polskiej motoryzacji i konstruktorami wielu zbudowanych po wojnie silników i pojazdów. Pracowali także poza granicami kraju, zajmując eksponowane stanowiska w ośrodkach naukowo-badawczych renomowanych firm.

Wystawa trafnie uzupełniała lukę jaka istnieje od lat w zakresie upowszechniania wiedzy o polskim dorobku technicznym z okresu międzywojennego; szkoda tylko, że trwała ona tak krótko.

Jan Tarczyński

(Warszawa)

Z ZAGRANICY

HISTORIA NAUKI I TECHNIKI W SŁOWACJI

Badania w zakresie historii nauki i techniki w Słowacji są nową dyscypliną naukową, która systematycznie zaczęła się rozwijać dopiero po roku 1948, a zwłaszcza po założeniu Słowackiej Akademii Nauk w roku 1953. Wkrótce po powstaniu Słowackiej Akademii Nauk — w ramach Sekcji Nauk Biologicznych i Medycznych — utworzono Gabinet Historii Nauk Biologicznych i Medycznych; w ramach Sekcji Nauk Technicznych powstał Gabinet Historii Nauk Technicznych i Przyrodniczych; w ramach Sekcji Nauk Rolniczych — Gabinet Historii Rolnictwa w Słowacji. Były to niewielkie pracownie naukowe, do zadań których początkowo należało głównie gromadzenie dokumentacji oraz prowadzenie poszukiwań w archiwach i bibliotekach. W celu skoncentrowania badań nad historią nauki i techniki w jednym miejscu Prezydium Słowackiej Akademii Nauk z dniem 1 I 1960 r. połączyło te trzy gabinety w jeden Zakład Historii Nauki i Techniki w Instytucie Historii Słowackiej Akademii Nauk. Zakład ten jest jedyną dotąd profesjonalną placówką zajmującą się badaniami nad historią nauki i techniki w Słowacji, a jego kierownikiem od samego początku jest J. Tibenský Dr Sc.

Wzmiankowany Zakład Historii Nauki i Techniki rozpoczął swą działalność naukowo-badawczą i dokumentacyjną z 6 pracownikami. Dziś zatrudnia 7 pracowników i 1 aspiranta, w tym 3 pracowników naukowych, 2 pracowników naukowo-technicznych, 1 specjalistę i 1 asystenta. Reprezentowane są następujące specjalizacje: geografia, fizyka, historia, medycyna, bibliografia i biografistyka.

Od r. 1962 Zakład Historii Nauki i Techniki w Instytucie Historii publikuje wydawnictwo ciągłe „Z dejin vied a techniky na Slovensku”, które ukazuje się co dwa lata. Dotychczas wyszło 9 tomów, a dziesiąty jest w druku. Niektóre tomy z tej serii mają charakter monotematyczny. I tak tomy III i IV były poświęcone 200 rocznicy założenia Szczawnickiej Akademii Górniczej; tom V — historii techniki w Słowacji; tom VI — historii Uniwersytetu Tarnawskiego (z okazji 200-lecia założenia Wydziału Lekarskiego). Oprócz Zakładu Historii Nauki i Techniki w Instytucie Historii SAV istnieją na terenie Słowacji różne muzea specjalistyczne, np. Muzeum Techniki w Koszycach, Słowackie Muzeum Górnicze w Bańskiej Szczawnicy, Muzeum Leśnictwa, Przemysłu Drzewnego i Rolnictwa w Antoli i Muzeum Rolnictwa w Nitrze, które w swej działalności wiele uwagi poświęcają historii nauki i techniki. Każde z tych muzeów posiada wydawnictwo, które publikuje studia poświęcone problemom techniki, przemysłu drzewnego, leśnictwa i rolnictwa.

Zakład Historii Nauki i Techniki w Instytucie Historii publikuje również serię wydawniczą z zakresu historii nauki i techniki (*Edicia dejiny vied a techniky*). Dotąd ukazały się następujące monografie: N. Duka i Z. G. Huszty *Mitbergründer der modernen Sozialhygiee* (1972); M. Bokesová-Uherová *Zdravotníctvo na Slovensku v období feudalizmu* (1973); J. Zemplánová *Dejiny fyziky na Slovensku do polovice 19 storočia* (1974). Z okazji 500 rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika w edycji tej ukazał się w 1974 r. słowacki przekład dzieła Kopernika *Obehy nebeských sfér* z obszernym wstępem V. Gutha i J. Tibenský'ego. Zespołem tłumaczy kierował historyk astronomii Z. Horský. W roku 1975 ukazała się monografia A. Vantucha *Ján Sambucus Život a dielo renesančného učenca*. Natomiast w r. 1977 wydano pracę *Vývoj mapového zobrazovania Slovenska*, której autorem jest L. V. Prikrýl. Pracownicy Zakładu Historii Nauki i Techniki J. Tibenský, M. Hrochová i M. Mauerová są autorami opracowania *Biobibliografie prírodných, lekárskejších a technických vied na Slovensku do r. 1850* (1976). Bibliografia składa się z trzech części. Część pierwsza zawiera krótkie biograficzne informacje o autorach i wykaz ich prac. Część druga — systematyczna — literaturę z podziałem tematycznym w porządku chronologicznym. Część trzecia obejmuje spis literatury poświęconej historii nauki i techniki w Słowacji. Praca ta stanowi metodologiczny fundament umożliwiający podstawową orientację przy badaniu historii nauki i techniki w Słowacji.

Autorami monografii i innych opracowań są nie tylko pracownicy Zakładu Historii Nauki i Techniki lecz również inni historycy nauki i techniki ze Słowacji, a także z Czech.

Zakład Historii Nauki i Techniki w Instytucie Historii SAV podejmuje wysiłki w celu stworzenia szerszych podstaw dla specjalizacji w zakresie historii nauki i techniki, uważając to za jeden z warunków rozwoju tej dyscypliny. Choć istnieje tendencja, aby historycy nauk technicznych i przyrodniczych posiadali przede wszystkim wykształcenie przyrodnicze, techniczne, medyczne itp., to jednak dotąd przewagę mają historycy nauki z wykształceniem humanistycznym. W związku z tym Zakład Historii Nauki i Techniki jako placówka dydaktyczna stara się w ostatnich latach kształcić na historyków nauki i techniki specjalistów z zakresu nauk biologiczno-medycznych, ścisłych i technicznych. Podstawową formą jest tzw. aspirantura. Dotychczas stopień naukowy kandydata nauk (CSc) w dziedzinie historii nauki i techniki uzyskało 14 historyków, a obecnie kolejno 8 osób zdobywa różną drogą tę specjalizację.

Znaczący udział w rozwoju historii nauki i techniki w Słowacji ma Słowackie Towarzystwo Historii Nauki i Techniki przy Słowackiej Akademii Nauk — utworzone w roku 1965. Prezesami tego Towarzystwa byli kolejno: akademik I. Stanek (już nie żyjący) J. Tibenský Dr Sc.; obecnie funkcję tę pełni akademik J. Gonda. Słowackie Towarzystwo Historii Nauki i Techniki liczy 157 członków, w tym 68 inżynierów, 25 przyrodników i 20 lekarzy. Towarzystwo ma swój oddział w Koszycach i 8 sekcji, (Sekcja Historii Bazy Naukowo-Badawczej i Słowackiej Akademii Nauk; Sekcja Historii Medycyny, Farmacji i Służby Zdrowia; Sekcja Historii Nauk Przyrodniczych; Sekcja Historii Techniki; Sekcja Historii Górnictwa i Hutnictwa; Sekcja Historii Rolnictwa; Sekcja Historii Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego oraz Sekcja Historii Transportu). Sekcje prowadzą swą działalność

w ścisłej współpracy z wyższymi uczelniami (np. z Politechniką Słowacką). Słowackie Towarzystwo Historii Nauki i Techniki stanowi pod względem organizacyjnym część Czechosłowackiego Towarzystwa Historii Nauki i Techniki przy Czechosłowackiej Akademii Nauk w Pradze. Poza tym istnieje Narodowy Komitet Historii Nauki i Filozofii Nauk, który ma charakter ogólnokrajowy i reprezentuje tę dyscyplinę na zewnątrz.

Jeśli idzie o obecną działalność i plany na przyszłość Zakładu Historii Nauki i Techniki w Instytucie Historii SAV warto nadmienić, że J. Tibenský wydał niedawno pierwszą syntezę *Dejiny vedy a techniky na Slovensku*, która obejmuje historię nauki i techniki w Słowacji od czasów najdawniejszych aż do rozwoju w warunkach rozwiniętego socjalizmu. Do druku oddano pierwszy tom pracy zbiorowej pt. *Priekopníci vedy a techniky na Slovensku obdobia feudalizmu do r. 1850* ukazującej sylwetki wybitnych uczonych i techników, którzy w Słowacji działali lub ze Słowacji pochodzili. Obecnie trwają prace nad drugim tomem, obejmującym okres od połowy XIX w. W druku jest również praca M. Bokesovej-Uherovej *Dejiny zdravotníctva za Slovensku za kapitalizmu (do r. 1918)*, nawiązująca do jej pierwszej publikacji z r. 1973. Obecnie autorka kończy opracowywanie trzeciego tomu, obejmującego historię zdrowia służby w Słowacji w czasie I Republiki Czechosłowackiej, podczas II Wojny Światowej i w okresie budownictwa socjalistycznego. W druku znajduje się praca Ľ. V. Prikryla *Dejiny speleológie na Slovensku*. W końcowej fazie opracowywania są monografie poświęcone technice i technologii hutnictwa żelaza w Słowacji w drugiej połowie XIX w. (M. Šorudýová); historii szkolnictwa leśniczego i nauki o leśnictwie w Słowacji (J. Urgela); historii techniki górniczej we wschodniej Słowacji od połowy XIX w. (R. Magula). Ponadto przygotowuje się opracowania monograficzne dotyczące historii geografii i badań geograficznych w Słowacji (L. V. Prikryl); historii biologii w Słowacji (I. Hrabovec); historii nauk ścisłych w drugiej połowie XIX w. (C. Pöss) oraz monografię poświęconą rozwojowi bazy naukowo-badawczej w Słowacji po II Wojnie Światowej aż do czasów współczesnych (M. Juricová). Przewiduje się, że praca nad tymi monografiami zakończy się koło roku 1985.

Od chwili powstania Zakład Historii Nauki i Techniki Instytutu Historii SAV współpracuje ściśle z Zakładem Historii Przyrodoznawstwa i Techniki Instytutu Historii Czechosłowacji i Historii Powszechnej w Pradze oraz z Towarzystwem Historii Nauki i Techniki działającym przy Czechosłowackiej Akademii Nauk w Pradze. Słowaccy historycy nauki i techniki uczestniczyli w opracowaniu pracy zbiorowej: *Dějiny techniky v Československu do konce 18 století* (Praha, 1974), a obecnie biorą udział w opracowywaniu publikacji *Dejiny prírodných vied v Československu*.

Historia nauki i techniki jako samodzielny przedmiot nigdzie w CSRS, a tym samym i w Słowacji, nie jest wykładana, chociaż ostatnio dużo się na ten temat dyskutuje. Postuluje się nawet wprowadzenie tego przedmiotu do programu nauczania w szkołach średnich. Gdyby sytuacja w tym zakresie poprawiła się w najbliższych latach przyspieszyłoby to znacznie ogólny rozwój historii nauki i techniki w Słowacji.

Magda Juricová
(CSRS — Bratysława)

Tłumaczył: Leon Kuciński